

1994. – 440 с; **10.** Ефименко Т. Обычное право украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Пг., 1916. – Т. 2; **11.** Шаровки И. Юридические обычаи крестьян печенежской волости волчанского уезда Харьковской губернии. – Харьков, 1896; **12.** Чубинский П. Народные юридические обычаи по решениям волостных судов // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел: Материалы и исследования, собранные д.чл.П.П.Чубинским. – СПб., 1872. – Т.6.; **13.** Малинки А. Малорусское веселье. Обряды и песни Черниговской губернии // Этнографическое обозрение. – Москва, 1898. Типография А.А.Левенсона, 1898. – №2. – С.83-102; №3. – С.95-135; **14.** Безгин В. Б. Крестьянская повседневность (традиции конца XIX – начала XX века) – Безгин В. Б. Монография – Тамбов, Изд-во ТГТУ, 2004. – 304 с; **15.** Ефименко А. Исследования народной жизни. Вып. 1. Обычное право. М., 1884. – 402 с.; **16.** Довнар-Зампольский М. Очерки семейного права крестьян Минской губернии // Этнографическое обозрение. – Москва: Типография А.А.Левенсона, 1897. – №1. – С.83-143; **17.** Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 рік / Упоряд. К. Вислобоков. – К., 1997; **18.** Несен І. Весільний ритуал середнього Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX – XX ст.) // Вісник Львівського університету. Серія Історія. – 2008. – Вип. 43. – С. 261–319.

Георгізова І.Л.

к.політ.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького

ЕВОЛЮЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ПРАВОВИХ НОРМ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ США

Останніми роками вітчизняні і зарубіжні дослідники все частіше звертаються до вивчення історії права в демократичних країнах – особливо США. Інтерес до цієї проблематики є цілком закономірним, якщо врахувати глибокий вплив, який отримало право США на історію держави і права цілої низки країн Заходу. У сучасних умовах, при регулюванні багатьох важливих сфер громадських стосунків, традиційні елементи правових систем країн колишнього соцтабору знову зазнають певних політичних трансформацій та системного уніфікування. Незважаючи на значну кількість наукових праць, законодавство країн Західної Європи та США вимагають постійної наукової та дослідницької уваги.

Становлення загального права в США мало декілька досить складних етапів, особливою яких було використання правових норм бувшої метрополії. Цей етап висвітлений у дослідженнях П. Ф. Гураль та Г. Р. Левицької [1]. Проблема становлення норм англійського загального права, що ніколи не застосовувалися в США, так як вони були неприйнятні в умовах Америки, досліджувалась С. В. Боботовим та І. Ю. Жигачевим [2]. Серед дослідників частини норм англійського права в судовій системі США найбільшої уваги заслуговує робота О. О. Жидкова, в якій автор

розглядає період коли раз і назавжди було встановлено, що закони, прийняті парламентом, будуть застосовуватися поза Англією тільки за спеціальним рішенням парламенту [9]. Іншу проблему висвітлено в роботах К. Ф. Гуценко, який доводить, що в Америці було сприйнято англійське право, яке діяло в Англії в ту епоху, коли Англія панувала над Америкою, тобто до 1776 року [6].

Зміни, що відбулися в англійському праві після 1776 року, не обов'язково знаходили своє відображення в праві США. З моменту виникнення американського суверенітету розвиток англійського та американського права йшов, в принципі, незалежно. Щоб переконатися в цьому, достатньо простежити еволюцію англійського права після 1776 року і розвиток американського суспільства після тієї ж дати. Англія і сучасне англійське право глибоко відрізняються в багатьох аспектах від Англії і англійського права XVIII століття. Америка теж не залишилася незмінною. Спосіб життя, спосіб мислення, економічні умови ставлять зовсім інші проблеми, ніж це було в колоніальну епоху і в європейському середовищі, до якої належить Англія. Право США не могло бути англійським правом, воно відокремлене від англійського права всім тим, що відокремлює

спосіб життя і цивілізацію Америки від способу життя і цивілізації Англії.

З деяких точок зору можна навіть стверджувати, що в міру того, як умови життя в США зближувалися з умовами життя в Європі, американське право стало більш близьким до англійського права, ніж в колоніальну епоху. На думку П. Ф. Гураль, структурні реформи, здійснені в англійському праві протягом XIX століття, знайшли в загальному вигляді відображення і в США [1, 22]. У різних штатах, як і в Англії, відкинули старовинні форми позовів і прийняли значно менш формальну процедуру, яка дозволила юристам приділити більше уваги матеріальному праву, а не відправленню правосуддя. Співвідношення між загальним правом та правом справедливості також було переглянуто, в результаті чого в більшості штатів було ліквідовано дуалізм юрисдикції загального права і права справедливості. Нарешті, в різних штатах виявилася тенденція на користь певної раціоналізації [3, 49]. Як і в Англії, тут намагалися очистити право від архаїчних рішень і норм, намагалися зробити право більш доступним, систематизуючи норми права по галузях шляхом їх консолідації.

У XX столітті в США, як і в Англії, з'явилася нова тенденція. Право перестали розглядати тільки як засіб вирішення суперечок, все більше і більше воно стало представляти в очах громадян і самих юристів знаряддя, здатне створити суспільство нового типу і саме для цього призначене. Як зазначає Р. Гольдман, право розвивається як в загальнофедеративному масштабі, так і в кожному штаті – раніше невідома «адміністративна влада» поряд із трьома традиційними владою: законодавчою, виконавчою і судовою [5, 112]. Загальні риси розвитку англійського та американського права вказують на їх схожість, яка склалась історично.

Обидві системи права, однак, ніколи цілком не збігалися. Різниця між англійським і американським правом спочатку пояснювалося неможливістю застосовувати в Америці англійське право. В даний час, вказує Д. П. Каррі, відмінність чи навіть протилежність цих систем визначається, якщо абстрагуватися від національного суверенітету, цілим комплексом досить складних факторів, які на різних рівнях роблять США і американців державою і нацією, що глибоко відрізняються від Англії і англійців [4, 82]. До того

ж, обидві правові системи мають загальну основу, і це саме головне, і, у всякому разі, досить для того, щоб американці самі без усяких коливань вважали себе членами родини, що використовує загальне право.

Право США по своїй структурі відноситься до сім'ї загального права. В Англії та США – одна й та ж загальна концепція права і його роль; в обох країнах існує, загалом, один і той же розподіл права, використовуються одні й ті ж поняття і трактування норми права. Категорії «загальне право», «право справедливості», «довірча власність» зрозумілі й природні як для англійських, так і для американських юристів. Для американського юриста, як і для англійського, право – це тільки право судової практики; норми, вироблені законодавцем, які б численні вони не були, входять у систему американського права лише після того, як вони будуть неодноразово застосовані і витлумачені судами, коли можна буде посилатися не на самі норми, а на судові рішення, які їх застосували [6, 82].

Це ж питання в галузі права виникає в подвійному аспекті у зв'язку з концепцією права, що є панівною в країнах загального права. Перш за все з кожного питання доводиться з'ясовувати, у віданні чіїх законів і регламентів воно знаходиться – федеральної влади або влади штатів. Це питання виникає у всіх федеральних державах. Воно зрозуміле і юристам романської правової сім'ї. Але в США воно виникає і в іншому аспекті, більш складному. На думку О. А. Жидкова, визначити, в яких галузях може займатись законотворчою діяльністю Конгрес США або встановлювати регламенти федеральна адміністрація, не значить вичерпати дану проблему в країні, де в праві не бачать продукт передусім законодавчої діяльності. [9, 32].

Право в США, як і в Англії, розуміється як право судової практики, засноване перш за все на прецеденті і розумі. Закони і регламенти розглядаються, традиційно, тільки як доповнення або корективи до корпусу норм, що існували раніше, тобто до системи загального права у вузькому сенсі. Десята поправка до Конституції США, прийнята в 1791 році, визначає, що законодавство відноситься до компетенції штатів, а компетенція федеральної влади – виняток, який завжди має ґрунтуватися на певній статті Конституції [15, 43]. Не слід дивуватися встановленню такого принципу. Цілком при-

родно, що Десята поправка до Конституції США була висунута на наступний же день після завоювання Сполученими Штатами Америки своєї незалежності. До цього 13 колоній існували абсолютно самостійно одна від одної і мали мало спільного за своїм походженням, за складом населення та його віросповіданням, за економічною структурою та інтересами. Істотно, що навіть з тих питань, законотворчою діяльністю яких займається Конгрес, штатам надана відома компетенція. Це так звана залишкова компетенція [13, 98]. Штатам надається право законодавчої ініціативи з цих питань, але їм забороняється приймати положення, які йдуть врозріз із нормами федерального права. Зате їм не забороняється доповнювати федеральне право або заповнювати наявні в ньому прогалини.

Право США, в принципі, як і англійське право, це право судової практики; його норми встановлюються судами, а принципи складаються на основі цих норм. Саме в цьому на думку юристів США полягає сутність права. Що ж це таке – загальне право в США? Дуже важливою є проблема існування національного загального права, єдиного для всіх штатів. Конституція визначає коло питань, віднесених до законодавчої компетенції Конгресу. До ускладнюючих обставин, у колі цих питань, додається і ще одне, вже психологічного порядку [1, 93]. Хоча штати зберігають у США важливі позиції, безсумнівно, що в американців сьогодні домінує почуття приналежності до історії країни в цілому, оскільки вони відчують себе громадянами США, а не Каліфорнії або Індіани.

Чи можуть у цих умовах судді та юристи погодитися з тим, що загальне право тлумачиться по різному в п'ятдесяти штатах, що складають Союз. Одним з документів, що допомагає вирішити це питання є Акт про судоустрій 1789 року. Хоча федеральний Акт про судоустрій, остаточно не розкриває суперечності певних правових норм, саме цей документ наказує федеральним судам застосовувати у питаннях, не регламентованих федеральним законом, «закони» («the laws») того штату, до якого відсилає колізійна норма, чинна там, де федеральний суд розглядає справу [14, 167]. Цей припис чітко говорить, що там, де не діє федеральний закон, повинно завжди застосовуватися право штату.

Тим не менш, виникли сумніви з приводу того, як треба розуміти термін «the laws», вико-

ристаний в Акті про судоустрій 1789 року. Було очевидно, що цей термін охоплює закони штату, які виходять від його легіслатури. У плані конституційному ясно, що, передбачаючи федеральну юрисдикцію у випадку різного громадянства позивачів, автори Конституції прагнули забезпечити рівність для сторін, які є громадянами різних штатів, а проте вони не мали на увазі сприяти створенню федерального права поза межами законодавчої компетенції конгресу [11, 55]. Введення поняття федерального загального права суперечить духу Конституції; визнається фактом переваги федеральної влади (маються на увазі судові влади) в тих питаннях, які Конституція прагнула зберегти в компетенції штатів. Тут використання судами норм федерального права допускається лише як виняток. Тим не менше це відбувається в деяких галузях, зокрема, в морському праві (admiralty law) [10, 79].

Яким не є значним федеральне право, в повсякденному житті найбільш важливим для громадян і юристів залишається право штатів. На думку К. Ф. Гуценко, в розподілі компетенцій, встановлених Конституцією США в 1787 році, відбулося мало змін [10, 34]. Ця Конституція, що обмежила повноваження федеральної влади, все ж не зазнала значних модифікацій. До неї зроблено 27 поправок, з них десять перших (Білл про права) в 1789 році, а поправки XIII, XIV, XV – відразу ж після Громадянської війни. Саме ці тринадцять поправок цікавлять нас в розглянутій темі, бо вони зробили федеральні суди захисниками громадянських прав і свобод від федеральної влади, з одного боку (поправки I-X), і від влади штатів, з іншого (поправки XIII, XIV, XV). Однак крім цих поправок конституційне розділення повноважень між федерацією і штатами було суттєво змінено Верховним судом США шляхом тлумачення, даного формулами конституційного тексту і поправками. У підсумку цієї інтерпретації штати зобов'язали поважати деякі загальні принципи, що відбилися і в праві судової практики, і в законодавчому праві.

Отже, право США, в цілому, має структуру, аналогічну структурі загального права. Якщо ж розпочати розгляд тієї чи іншої проблеми, то відразу виявляються численні структурні відмінності між американським і англійським правом, багато з яких дійсно суттєві і не можуть бути залишеними поза увагою. Також, на нашу думку, особливий інтерес викликає та відмін-

ність, що є основоположною у розходженні між правом США та Англії – існуюче федеральне право і право окремих штатів. США, на відміну від Англії, є федеральною державою, в якій неминуче виникає питання про співвідношення компетенції федеральної влади і влади штатів. До того ж, існують труднощі обумовлені судовою організацією, існуючою в країні, де поряд з федеральною судовою системою кожен штат має і свою ієрархію юрисдикції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гураль П. Ф., Левицька Г. Р. Конституції та конституціоналізм в зарубіжних країнах / П. Ф. Гураль. – Львів : Пора, 1997. – С. 15–44; 2. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США / С. В. Боботов. – М. : Олма-П., 2007. – 230 с.; 3. Богдановская И. Ю. Закон в английском праве / И. Ю. Богдановская. – М. : Прайм, 2008 – 199 с.; 4. Каррі Д. П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / Пер. з англ. Мокровольского О.М. / Д. П. Каррі. – К.: Веселка, 1993. – 192 с.; 5. Гольдман Р., Лентовска Э., Франковски С. Верховный суд США. Права и свободы граждан / Р. Гольдман. – Варшава, б. г. – М. :

Из-во Олма-Пресс, 2009. – 121 с.; 6. Гуценко К. Ф. Уголовная юстиция США / К. Ф. Гуценко. – М. : Омега, 2009. – 189 с.; 7. Давид Р., Жоффре-Спиноза К. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – М. : Сатирикон, 2006. – 159 с.; 8. Давид Р. Единообразный торговый кодекс США / Пер. с англ. А. Ющенко / Р. Давид. – М. : Из-во МАДИ, 2009. – 170 с.; 9. Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика / О. А. Жидков. – М. : Из-во МГУ, 2005. – 192 с.; 10. Жидков О.А. Вступительная статья // Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательные акты / О. А. Жидков. – М. : Из-во МГУ, 2003. – 174 с.; 11. Кармед Д. Американские суды: система и персонал / Д. Кармед. – М. : Омега, 2006. – 156 с.; 12. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник/ В.М. Шаповал. – 2-ге вид., перероблене і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с. – Бібліогр.: с.453-454; 13. Глаголев Н. Н. От президенства традиционного к современному / Н. Н. Глаголев // США. Экономика. Политика. Идеология. – 1989. – №4. – С.91–93; 14. Боботов С. В. Конституционная юстиция / С. В. Боботов. – М. : Олма-П., 2007. – 432 с.; 15. Богдановская И. Ю. Прецедентное право / И. Ю. Богдановская. – М. : Из-во МЮУ, 2009. – 221 с.

Джолос С.В.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загально-правових дисциплін Черкаського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЕГІЗМУ ТА ЮСНАТУРАЛІЗМУ ЯК ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Проблема «основного питання» давно відома філософській науці. Її значимість обумовлена тим, що розкриття співвідношення таких категорій, як матерія та ідея (буття і свідомість, матеріальне і духовне і т.ін.) обумовлює відповідь на практично усі інші філософські питання. При цьому, варто вказати, що філософія права як окрема наука остаточно оформлюється ще у першій половині XIX ст. у зв'язку зі створенням Г.В.Ф. Гегелем монументальної праці «Філософія права» (1821 р.), хоча її витoki можна побачити й у працях набагато більш ранніх мислителів. Теоретичне підґрунтя даної розвідки складають вчення філософів і юристів, легістів і юснатуралістів, давніх та сучасних мислителів

(Т. Гоббс, Г.В.Ф. Гегель, Р. Ієринг; Н.В. Варламова, Н.М. Крестовська, Л.С. Мамут, В.С. Нерсесянц, Ю.М. Оборотов, В.Є. Чиркін, Ю.С. Шемшученко та ін.). Разом із тим, не зважаючи на достатньо давні корені даної науки, проблема основного питання філософії права все ще не є достатньо розробленою у сучасності. Тож, у межах даної розвідки ми спробуємо екстраполювати основне питання філософії на ґрунт філософії права, окреслимо визначальні засади даної проблеми і загальнотеоретичні положення, на які наштовхує її розв'язання.

Як свідчить досвід, світ існує у протилежностях: добро-зло, день-ніч, знання-темрява, розум-досвід, суб'єктивне-об'єктивне, Бог-природа,